

Рассмотрены персонификации объектов природы в романах У.Голдинга. Выяснено, какие концепты, обозначающие объекты природы, осмысливаются при помощи данного вида метафоры. Изучено, какие именно характеристики живого существа используются в процессе персонификации. Установлено, что персонификация создает цельный и яркий образ объектов природы как живых существ.

Концептуальная метафора, персонификация, яркий образ объектов природы, живые существа.

The article deals with the personification of nature objects in the novels by W.Golding. It is believed that this type of metaphor is very important for the process of metaphorisation in the works of this outstanding British writer. Such concepts as SUN, MOON, WATER, MOUNTAIN, TREE are defined with the help of personification in the author's novels.

The attempt was made to find out which characteristics of a living being are used in the metaphorical process of personification. The results of the analysis prove that nature objects for W.Golding are primarily living beings which have certain shape, parts of the body, feelings and emotions.

It is interesting to note that among all features of a living being the most important one is its ability to do something: to see, to utter different sounds, to eat, to move etc. Thus personification is represented not only by isolated examples, but creates a bright image of nature objects as living beings. It is interesting to note that among all features of a living being the most important one is its ability to do something: to see, to utter different sounds, to eat, to move etc. So different nature objects in the novels are able to see or to look at something, to talk to each other, to scream, to laugh, to cry, to eat different meals, to change their place/position in space, etc.

Thus personification is represented not only by isolated examples, but creates a bright image of nature objects as living beings.

Conceptual metaphor, personification, a vivid image of the objects of nature, living things.

УДК 811.161.2'3

АНТРОПОЦЕНТРИЧНА ПАРАДИГМА МОВИ У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

О.В. Іванова, кандидат педагогічних наук

Розглянуто ідею антропоцентричності, наукової парадигми мови, розкрито взаємозв'язок мови і людини. Прослідковано розвиток антропоцентричного напрямку в мовознавстві. З'ясовано роль людського фактора у мовній картині світу. Визначено поняття «мовної особистості». Висвітлено напрями антропоцентричної парадигми мови.

© О.В. Іванова, 2013

Антропоцентрична парадигма, «мова-людина», мовна особистість, мовна картина світу.

Мова в усі часи залишалася найбільш яскравою ідентифікуючою характеристикою етносу, ще Піфагор «для пізнання сутності будь-якого народу» радив перш за все вивчати його мову. У науці про мову традиційно виділяють три наукові парадигми: порівняльно-історичну (характерну для мовознавства XIX століття та основу на порівняльно-історичному методі), системно-структурну (у центрі уваги якої знаходилося слово) й антропоцентричну, «що надала людині статус «виміру усіх речей» і повернула її у центр світотворення» [4, с. 64]. У межах цієї наукової парадигми інтереси «переключаються з об'єкта пізнання на суб'єкт, тобто аналізується мова у людині і людина в мові» [8, с.6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З давніх часів перед мовознавством постало питання взаємообумовленості мови і людини як фундаментального для усвідомлення сутності мовних процесів і ролі в них людини як істоти вербальної природи. В античності це питання розглядали в аспектах походження мови (природний шлях за домовленістю), зв'язку мови і мислення, відношення мовних знаків з об'єктивною реальністю.

Проблема «мови і культури», «мови і людини» була однією з провідних у мовознавстві XIX століття. В. фон Гумбольдт тлумачив мову як антропологічне явище – невід'ємне від суб'єктивного світу і мислення людини. Вивчення мови «не є кінцевою ціллю, а разом з іншими науками слугує найвищій і загальній меті людського духу, меті пізнання людиною самої себе і свого ставлення до всього баченого і небаченого навколо себе» [6, с. 283]. Мова інтерпретується В. фон Гумбольдтом як конструктивна властивість людини, а людина є людиною саме посередництвом мови, тобто мова є «людиноутворюючою» силою. Мова – єдина духовна енергія народу [5, с. 314, 349].

З появою структуралізму (перша половина XX століття) в лінгвістиці довгий час панувала тенденція відчуження мови від людини і розуміння її лише як форми вираження логічних процесів, чіткого системного і замкнутого явища. Як справедливо зазначає Ю. К. Волошин, «багато десятиліть лінгвісти вивчали «людину мовчазну» (людина була сама по собі, а мова – сама по собі). Усвідомлення необхідності вивчати мову і людину комплексно, тобто «людину, яка говорить», зумовило потребу дослідників приділити належну увагу всім аспектам цієї складної проблеми» [2, с.12].

З 50-60-х років XX століття почав розвиватися антропоцентричний напрямок у мовознавстві, предметом розгляду якого стало: 1) визначення того, як людина впливає на мову і 2) визначення того, як мова впливає на людину, її свідомість, культуру [10, с. 8].

На сучасному етапі розвитку лінгвістичної науки проблемою мовця в мові й мовленні цікавляться А. Вежицька, О. В. Падучева, Ю. С. Степанов, Т. В. Цив'ян, М. О. Шелякін та інші.

Мета дослідження – вивчення проблеми «мова-людина» та з'ясування антропоцентричної парадигми мови у лінгвістичній науці.

Реалізації поставленої мети сприяє розв'язання таких **завдань**:

1) розкриття сутності основних дефініцій зазначеної проблеми; 2) аналіз питання взаємообумовленості мови і людини; 3) з'ясування ролі людського фактора у мовній картині світу; 4) дослідження напрямків антропоцентричної парадигми лінгвістики ХХ століття.

Виклад основного матеріалу. У лінгвістиці, що обрала як свою методологічну основу антропоцентричний принцип, у центрі уваги постає два кола проблем: 1) визначення того, як людина впливає на мову; 2) визначення того, як мова впливає на людину, її мислення, культуру.

Розкриття теми людського начала в мові потребує перш за все уточнення того, які властивості має мова саме як природна мова людини. Зворотною стороною цієї теми буде визначення того, які властивості у мові неможливі саме як у мові людини, яка володіє певними конструктивними особливостями, і якими були б інші варіанти побудови природної мови, якби основні властивості людини зазнали змін.

Властивості природної мови людини неоднорідні. Деякі риси природної мови є унікальними, інші ж притаманні всім або багатьом знаковим системам. До специфічно людських способів порівняння об'єктів для установлення схожості чи тотожності між ними належать операції з цілостями. Принцип цілісності лежить в основі мовного аналізу і синтезу, процедур тотожності й різниці мовних одиниць, і перш за все такої базисної одиниці, як слово.

Природна мова людини як навчання, що несе в собі печатку антропоцентричності, протистоїть: 1) штучним мовам, створеними людиною для спілкування з машинами; 2) мовам тварин, «реконструйованим» людиною; 3) усією повнотою знання про світ таким, яким він є (на отримання такого звання претендує наука про знання в своєму історичному русі від відносної істини до абсолютної) [8, с.10].

Дослідження людського фактора в мові набуває нового ракурсу розгляду в зв'язку з вивченням картини світу, зокрема у зв'язку з мовною картиною світу. Поняття картини світу належить до числа фундаментальних понять, що виражають специфіку людини та її буття, взаємовідношення її зі світом, найважливіші умови її існування у світі. Уведення поняття картини світу в антропологічну лінгвістику дозволяє розрізняти два види впливу людини на мову – феномен первинної антропологізації мови (вплив психофізіологічних і іншого роду особливостей людини на конститутивні властивості мови) і феномен вторинної антропологізації (вплив на мову різних картин світу людини – релігійно-міфологічної, філософської, наукової, художньої) [8, с.11]. Мовна картина світу антропоцентрична за своєю суттю і відбиває не лише образ світу сам по собі, а й фіксує правила орієнтації людини у світі, задає стереотипи сприйняття. У мові відображено накопичений досвід людства, вона виступає «ментальним дзеркалом» національно-культурних цінностей. Завдяки мові людина виражає і пізнає саму себе, репрезентуючи етнічну самосвідомість.

Мова безпосередньо бере участь у двох процесах, пов'язаних з картиною світу. По-перше, в її надрах формується мовна картина світу, один

з найбільш глибоких шарів картини світу у людини. По-друге, сама мова виражає й експлікує інші картини світу людини, які посередництвом спеціальної лексики входять до мови, приносять в неї риси людини, її культуру. За допомогою мови досвідчене знання, отримане окремими індивідами, перетворюється у колективне надбання, колективний досвід.

Мова пов'язана з вираженням особистих якостей людини безпосередньо, а в граматичній системі багатьох природних мов (слов'янській, вірменській, іспанській, румунській, старофранцузькій) закріплене відношення до особистості у тій чи тій її іпостасі. Тим не менш, поняття «мовної особистості» виникає лише в останні десятиліття в лоні антропологічної лінгвістики, де воно, звичайно, посідає центральне місце. І якщо мова – це «дзеркало людської душі», то відображається у ній перш за все людська особистість, концепт якої входить до числа констант культури.

Поняття «мовна особистість» створене проекцією у сфері мовознавства відповідного міждисциплінарного терміну, у значенні якого переплітаються філософські, соціологічні і психологічні погляди на суспільно значущу сукупність фізичних і духовних властивостей людини, що складають його якісну визначеність. Перш за все під «мовною особистістю» розуміється людина, яка володіє сукупністю здатностей і характеристик, що зумовлюють створення і сприйняття нею текстів (висловлювань), які вирізняються мірою структурно-мовної складності та глибиною й точністю відображення дійсності [9, с.76]. Під «мовною особистістю» розуміється також сукупність особливостей вербальної поведінки людини, яка використовує мову як засіб спілкування, – особистість комунікативна. І, нарешті, під «мовною особистістю» може розумітися закріплений переважно в лексичній системі базовий національно-культурний прототип носія певної мови, свого роду «семантичний фоторобот», складений на основі світоглядних установок, ціннісних пріоритетів і поведінкових реакцій, відображених у словнику – особистість словникова, етносемантична [7, с. 2; 3, с. 115].

Отже, ідея антропоцентричності мови є ключовою в сучасній лінгвістиці. У наш час метою лінгвістичного аналізу вже не може вважатися просто прояв різноманітних характеристик мовної системи. Мова – найскладніше явище. Е. Бенвеніст писав: «Властивості мови настільки різноманітні, що можна, по суті, говорити про наявність у мові не однієї, а декількох структур, кожна із яких могла б послугувати основою для виникнення цілісної лінгвістики» [3, с. 115]. Мова – багатогранне явище, що виникло у людському суспільстві: вона і система і антисистема, і діяльність і продукт цієї діяльності, і дух і матерія, і об'єкт, що стихійно розвивається, і упорядковано саморегулююче явище, вона і довільна і створена і т.д. Характеризуючи мову в усій її складності з протилежних боків, ми розкриваємо саму її сутність.

Щоб відобразити усю складну сутність мови, Ю. С. Степанов подав її у вигляді декількох образів, оскільки жоден із цих образів сам по собі не здатен повністю відобразити усі сторони мови: 1) мова як мова індивіда; 2) мова як член сім'ї мов; 3) мова як структура; 4) мова як система; 5) мова як тип і характер; 6) мова як комп'ютер; 7) мова як простір думки, тобто

мова як результат складної когнітивної діяльності людини [11, с.125]. Відповідно, з позиції сьомого образу мови, по-перше, – результат діяльності народу; по-друге, результат діяльності творчої особистості і результат діяльності нормалізаторів мови (держави, інститутів, що виробляють норми і правила). До цих образів наприкінці ХХ ст. додався ще один: мова як продукт культури, як її важлива складова частина й умова існування, як фактор формування культурних кодів.

Численні мовні підтвердження того, що ми бачимо світ крізь призму людини, це метафори типу: хурделиця розгулялася, сніжинки у таночку закружляли, співає соловейко, мороз малює візерунки, роки плинуть, туман лягає. Особливо вражають яскраві поетичні образи:

Колишися, калинонько, колишися,
Зеленими листочками розпишися.
Сонячними променями розмалюйся...

(Марійка Підгірянка).

Жодна абстрактна теорія не може дати відповідь на питання, чому можна думати про почуття як про вогонь і говорити про полум'я кохання, про теплоту дружби і т.д. Усвідомлення себе мірою усіх цих речей надає людині право творити у своїй свідомості антропоцентричний порядок речей, який можна досліджувати не на побутовому, а на науковому рівні. Такий порядок, який існує в свідомості людини, визначає його духовну сутність, мотиви, його вчинки, ієрархію цінностей. Усе це можна зрозуміти лише досліджуючи мовлення людини, ті звороти й вирази, що найчастіше вживаються, до яких проявляється найвищий рівень емпатії.

У процесі появи нової парадигми мова була поступово переорієнтована на факт, подію, а в центрі уваги стала особистість носія мови (мовна особистість за Карауловим Ю.Н.). В антропоцентричній парадигмі змінилися способи конструювання предмета лінгвістичного дослідження, видозмінився підхід до вибору загальних принципів і методів дослідження, з'явилося декілька конструюючих метамов лінгвістичного опису (Фрумкіна Р. В.).

З позиції зазначеної парадигми, людина пізнає світ через усвідомлення себе, своєї теоретичної і предметної діяльності у ньому», і це надає їй змогу «творити у своїй свідомості антропоцентричний порядок речей», який визначає її «духовну сутність, мотиви її вчинків, ієрархію цінностей» [8, с.6-7].

Антропоцентрична парадигма лінгвістики ХХ століття ділиться на чотири взаємопов'язаних, але в той же час різних напрямки. Перший напрям досліджує мову як «дзеркало» людини, базовим для нього є поняття мовної картини світу, а основним завданням – вивчення того, як людина відображає себе у мові. Другий напрям – комунікативна лінгвістика, її характеризує зацікавленість до людини у першу чергу в її співвіднесеності до процесу комунікації. Третій напрям вивчає, використовуючи досягнення інших наук, роль мови у пізнавальних процесах і когнітивній організації людини. Четвертий напрям антропоцентричної лінгвістики націлений на з'ясування, яким чином мова існує у самій людині, С.Г. Васильєва пропонує називати цей розділ мовознавства внутрішньосуб'єктною лінгвістикою чи теорією носія мови [1]. Її засновником визнається І. А. Бодуен де Куртене, який вважав, що «мова іс-

нує лише в індивідуальних мозках, лише в душах, лише у психіці індивідів чи осіб, які складають дане суспільство» [1].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Антропоцентрична парадигма виводить на перше місце людину, а мова вважається головною конструктивною характеристикою людини, її найважливішою складовою. Людський інтелект, як і сама людина, немислима без мови чи поза мовою. Якби мова не вторгалася в усі мислительні процеси, якби вона не була здатна створювати нові ментальні простори, то людина б не вийшла за межі безпосереднього спостереження. Текст, який створює людина, відтворює рух людської думки, будує можливі світи, фіксує у собі динаміку думки, відображаючи способи її уявлення за допомогою засобів мови. Культура і мова - «антропоцентричні сутності, вони є в людині, слугують людині і без людини не мають сенсу» [8, с.11].

Перспективи подальших розвідок ми вбачаємо у висвітленні питання антропоцентричного підходу у перекладацькій діяльності.

Список літератури

1. Васильева С. Г. И. А. Бодуэн де Куртенэ и антропоцентрическая парадигма лингвистики XX в. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.philol.msu.ru/~rlc2004/ru/participants/psearch.php?pid=94128>.
2. Волошин Ю. К. Общий американский сленг: состав, деривация и функция (лингвокультурологический аспект): монография / Ю. К. Волошин. – Краснодар: Кубан. гос. ун-т, 2000. – 282 с.
3. Воркачев С. Г. Безразличие как этносемантическая характеристика личности: опыт сопоставительной паремиологии / С. Г. Воркачев // Вопросы языкознания. – 1997. – № 4. – С. 115– 124.
4. Воркачев С. Г. Лингвокультурология, языковая личность, концепт: становление антропоцентрической парадигмы в языкознании / С. Г. Воркачев // Филологические науки. – 2001. – №1. – С.64– 72.
5. Гумбольдт В. Избранные труды по языкознанию / В. Гумбольдт; пер. Г.В.Рамишвили. — М.: Прогресс, 1984. — 400 с.
6. Гумбольдт В. Язык и философия культуры / В. Гумбольдт. – М.: Прогресс, 1985. – 448 с.
7. Карасик В. И. Оценочная мотивировка, статус лица и словарная личность / В. И. Карасик // Филология. – Краснодар, 1994. – С. 2 – 7;
8. Маслова В. А. Лингвокультурология: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. Заведений / В. А. Маслова. – М.: Издательский центр Академия, 2001. – 208 с.
9. Психологія мовлення і психолінгвістика : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Л. О. Калмикова, Г. В. Калмиков, І. М. Лапишина, Н. В. Марченко ; за заг. ред. Л. О. Калмикової. – К. : Переяслав-Хмельницький пед. ін-т. ; “Фенікс”, 2008. – 235 с.
10. Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира / [Б. А. Серебрянников, Е. С. Кубрякова, В. И. Постовалова и др.]. – М: Наука, 1988, - 216 с.
11. Степанов Ю.С. Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследования / Ю. С. Степанов. – М.: Школа «Языки русской культуры», 1997. – 824

Рассмотрена идея антропоцентричности, научной парадигмы языка, раскрыто взаимосвязь языка и человека. Прослежено развитие

антропоцентрического направления в языкознании. Выяснена роль человеческого фактора в языковой картине мира. Определено понятие «языковой личности». Освещены направления антропоцентрической парадигмы языка.

Антропоцентричная парадигма, «язык-человек», языковая личность, языковая картина мира.

The idea of anthropocentry, scientific language paradigm, the correlation of a language and a human are highlighted. The development of anthropocentric direction in linguistics is described, the subjects of which were: 1) to determine how a person affects the language and 2) to determine how the language affects the human being, his consciousness and culture. The study of human factors in language is based on a new perspective of consideration in connection with the study of world view, particularly in relation to world's language picture. The role of human factor in the world's language picture is clarified. World's language picture is anthropocentric in its nature and reflects the image of the world not only in itself, but fixes the rules of human orientation in the world, sets the stereotypes. The concept "language person" is determined. The directions of anthropocentric language paradigm are interpreted. The first direction researches language as a "mirror" of a person, the second direction is communicative linguistics, the third studies the role of language in cognitive processes and cognitive organization of a person. The fourth direction aims to clarify how language lives in a person. Summarizing, we can say that the culture and language are anthropocentric in their nature, they are in a person, they serve a person and are meaningless without a person.

Anthropocentric paradigm, "language-human", language personality, the world's language picture.

УДК 82-311.1

**ЗБІРКА МІХАЛА ХОРОМАНСЬКОГО «КОБІЕТА І МЕ҃CZYZNA»:
ПРИКЛАДИ ДВОХ РІЗНИХ ЕКЗИСТЕНЦІЙ**

У.В. Жорнокуй, кандидат філологічних наук

Проаналізовано збірку оповідань Міхала Хороманського «Kobieta i meżczyzna» в контексті еротичного і танатологічного концептів. Звернено увагу на символіку зазначених мотивів, яка помітно розширює їхню концептосферу.

Деталь, ерос, категорія, концепт, оповідання, персонаж, символ, танатос.